

Кныаз Т. М., PhD. Philology, Assistant Professor
V. Dokuchaev Kharkiv national agrarian university, Kharkiv

THE UKRAINIAN PHRASEOLOGICAL UNITS WITH NAMES OF CLOTHING: THE PROBLEM OF MOTIVATION ON THE INTEGRAL MEANING

Phraseological units of the Ukrainian language with the names of clothing have been considered. The integral meaning of the PhU motivated the main word-components – shirt, sandals, trousers, which form the idea of wealth, prosperity, poverty, poverty-stricken life.

Key words: *phraseological unit, word-component, prosperity, poverty, clothing.*

УДК 811.111

М. В. Бігдан Аспірант,
кафедра англійської філології Житомирського державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КВАЗІБЕЗОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРІОД

У статті висвітлені питання еволюції квазібезособового речення у середньоанглійській мові, розглянуті механізми переходу безособових конструкцій в особові, вивчені з позиції теорії управління та зв'язування мовні чинники заміни квазібезособових синтаксичних утворень реченнями із експліцитним суб'єктом.

Ключові слова: *квазібезособове речення, теорія управління та зв'язування, діахронія, синхронний зріз, суб'єкт.*

Феномен безособовості, як одне із суперечливих синтаксичних явищ, завжди привертая увагу лінгвістів різних шкіл та напрямів. Сучасні мовні студії у царині традиційної граматики [9], функціоналізму [3; 4; 5] та генеративної парадигми [7; 13] пропонують у дослідженні категорії безособовості використовувати, поряд із синхронними, діахронні методи та підходи.

Останні розробки, присвячені безособовим реченням в давньо- та середньоанглійській мові, зосереджені на вивченні механізмів, що призвели до значного скорочення кількості безособових утворень та переходу до особових речень [6; 8; 10; 12]. Проте, невіршеною залишається низка питань, пов'язаних з еволюцією квазібезособових синтаксичних конструкцій. **Актуальність** цих досліджень зумовлена необхідністю виявлення мовних та позамовних факторів, що вплинули на засоби вираження універсальної категорії безособовості в середньоанглійський період. **Мета** нашої роботи полягає в здійсненні комплексного аналізу глибинної структури та поверхневих реалізацій середньоанглійського квазібезособового речення із використанням процедурного апарату сучасної генеративної граматики.

© М. В. Бігдан, 2014

Об'єктом дослідження є мовна універсалія – категорія безособовості, репрезентована в середньоанглійській мові безособовими (зокрема, квазібезособовими синтаксичними конструкціями).

Предмет дослідження – процес розвитку квазібезособових речень в середньоанглійській період.

Ілюстративним **матеріалом** розвідки слугують квазібезособові речення, виокремленні у випадковій послідовності із корпусу текстів «The Penn – Helsinki Parsed Corpus of Middle English».

Квазібезособові речення – це безсуб'єктні дієслівні утворення, в яких дієслово експлікує дію або стан, та керує пов'язаним із ним додатком у непрямому відмінку. Вітчизняний вчений Г.Г. Почепцов створив семантично орієнтовану типологію, в якій розрізняють «справжні» безособові та квазібезособові давньо- та середньоанглійські дієслова. Останні є ядром квазібезособових речень [14: 469]. Цей підхід став підґрунтям при роботі класифікації усіх середньоанглійських квазібезособових речень за семантичними сферами вживання [14: 471-481]:

1. Фізичний стан людини, наприклад:

Myne erys aken [vr. eke] of thy drasty speche (Chaucer *CT.Mel.* (Manly-Rickert) B.2113). – My ears ache of your ignorant speech.

2. Емоційний стан, наприклад:

Of hornes wordes hum agros (*Horn* (LdMisc 108) 1355). – He was afraid of horn words.

3. Слабо контрольована або неконтрольована фізична та ментальна діяльність чи стан, наприклад:

Godd. doþ all þatt himm þinkeþþ (*Orm.* (Jun 1) 12439) – God does all that seems to him.

4. Доцільність дії, наприклад:

Bys [lond] ys þe kynges, & myn ys nought; Here hauy nought þat ought amountes (*Mannyng Chron.Pt.1* (Lamb 131) 7203). – This [land] is the king's and mine is not; the army have not that is of no use.

5. Фатальність буття, наприклад:

And that was love, as it is happed, Which hath here hertes so betrayed (Gower *CA* (Frff 3) 3.1357). – And that was love, as it happens, that has their hearts so trapped.

6. Модальність, наприклад:

He þat best laborede best was alowede (*PPl.C* (Hnt HM 137) 9.250). – He, that labored the best, was rewarded the best.

Загальновідомо, що у середньоанглійській період відбувся перехід від розгалуженої системи безособових структур (кінець XI ст.) до широкого вживання особових утворень (початок XIII ст.) [9; 10]. Дані наших досліджень із використанням корпусу середньоанглійських текстів «The Penn – Helsinki Parsed Corpus of Middle English» підтверджують ці факти також стосовно квазібезособових синтаксичних структур. Так, досліджуючи низку із п'яти синхронних зрізів, що відповідають кожному зі століть середньоанглійського періоду, нами виявлено не тільки суттєве зменшення кількості квазібезособових дієслів, а й цілковите зникнення більшості з них до XV ст.

У традиційній граматиці вже давно існує пояснення цим процесам. О. Єсперсен вважає рушійною силою таких змін поступовий перехід англійського речення до фіксованого порядку слів за моделлю SVO [9]. Д.В. Лайтфут стверджує, що зникнення безособових

конструкції зумовлене синкретизмом форм номінатива, датива й акузатива [10]. Існують концепції, що це є наслідком «семантичного зсуву» предиката (каузативність/рецептивність) [8]. Не ставлячи під сумнів висновки цих теорій, спробуємо проаналізувати інший підхід, а саме, як на процес розвитку та зникнення квазібезособових синтаксичних конструкцій вплинуло поступове усвідомлення людиною поняття суб'єкта дії.

Причиною широкого розповсюдження в ранній середньоанглійській період квазі-безособових утворень низка вчених [1; 2: 171] вважає:

- 1) міфологічне мислення, коли людина не називає діяча;
- 2) нечітке виділення діяча;
- 3) невідомі причини певної дії;
- 4) відсутність потреби у номінації діяча.

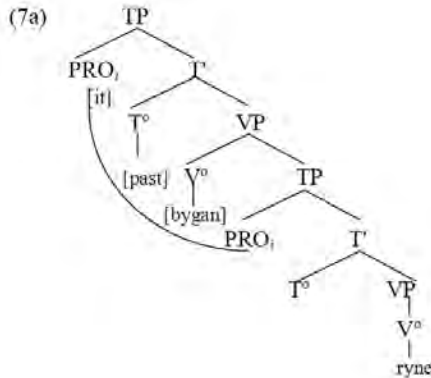
Проте, із розвитком англійського суспільства змінюється й світогляд людини. Вона вже не вбачає себе втягнутою в навколишні події проти своєї волі, успіхи науки та технічні новачії дали раціональне пояснення природним явищам, тому дедалі частіше в мові виникає потреба позначити конкретного суб'єкта дії. Саме із такими процесами низка авторів [11; 13; 16: 180-187] пов'язує зменшення в середньоанглійській мові односкладних речень та перехід до двоскладних, в яких підмет виражений займенником *hit*.

Окремі генеративні студії, що спираються на теорію управління та зв'язування, підтримують наведену вище концепцію важливості ролі суб'єкта в еволюції безособових конструкцій. Отже, застосуємо методики цих розвідок для аналізу квазібезособових речень середньоанглійського періоду.

Аналіз безособових конструкцій окремі автори [12,15: 501-520] пропонують здійснювати, спираючись на поняття «пустої категорії». Вона у випадку імпліцитного суб'єкта квазібезособового речення представлена невираженим суб'єктом інфінітивної групи – «великим PRO». Наведемо приклад:

(7) Ryne [StJ-C: hit bygan to reigne] (*Trev. Higd. (Tbr D.7: Bab.)* 6.139). – It began to rain.

У цьому реченні «велике PRO» (спеціфікатор інфінітивної групи) можливо відтворити із попереднього контексту. За допомогою X-штрих теорії (одного із модулів-складників теорії управління та зв'язування) відтворимо глибинну структуру даного речення, вказуючи місце «великого PRO» у деривації:

Існує припущення [15: 530-557], що в ранніх середньоанглійських безособових реченнях «велике PRO» існує завдяки тому, що актуалізацію у поверхневих структурах отримують переважно лексичні категорії, тоді як функціональні категорії (зокрема, категорії фінітної групи) в ранньосередньоанглійській мові є недостатньо сформованими. Отже, зовнішній аргумент у позиції специфікатора (підмета) в цьому випадку відсутній. Найявніми є тільки внутрішні аргументи дієслівної групи, специфікатором якої може бути «велике PRO» у незалежній від дієслівної групи позиції.

Значимо, що ця концепція має певний недолік – референційна інтерпретація «великого PRO» може мати довільний характер.

Важливі результати можливо отримати при вивченні середньоанглійських квазібезособових речень за допомогою здобутків тета-теорії (одного із модулів-складників теорії управління та зв'язування). Так, Л. Ріцці [15: 508-509] стверджує, що існує два механізми «нав'язування» тета-ролей дієсловом: синтаксичний та лексичний. Якщо тета-роль детермінована синтаксично – вона актуалізується в якості експліцитного аргумента. В іншому випадку, якщо тета-роль детермінована лексично, вона залишається імпліцитною, отже суб'єкт не актуалізується на поверхневому рівні.

Таким чином, недостатньо сформовані в «ранніх» мовах функціональні категорії, на думку Л.Ріцці, є причиною того, що поза дієслівною групою не існує аргументів, яким у сучасних мовах відповідає позиція підмета. Тобто, вершиною квазібезособових речень у ранній середньоанглійський період є не фінітна група (TP), яка по своїй суті – функціональна категорія, а дієслівна група (VP) (Рис.1):

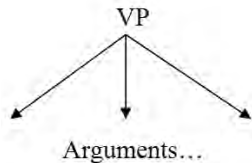

Рис.1 Структура квазібезособових речень у ранній середньоанглійський період

Отже, якщо в сітці тета-ролей предиката відсутня тета-роль Агенса, то на поверхневому рівні суб'єкт не актуалізується.

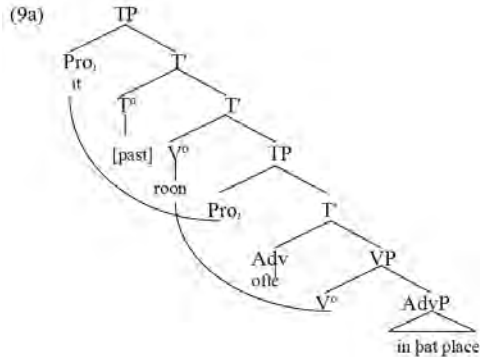
Цей підхід розвинув у своїх працях Ф. Осава [13]. Вчений висунув гіпотезу, що в «ранніх» мовах обов'язково актуалізуються лише аргументи предиката. Суб'єктна позиція не завжди гарантовано заповнюється іменною групою в номінативі у випадку, коли агентивна тета-роль не детермінована предикатом. У цьому вчений вбачає специфіку давньоанглійських та ранньосередньоанглійських безособових структур. Ф.Осава стверджує [13: 10-22], що безособовість актуалізується в реченнях, що описують ситуації, де людина втягнена у процес дії неконтрольовано, поза своїм бажанням.

Найбільш показовими Ф. Осава вважає речення із дієсловами «погодних умов» [13: 18-22]. У таких ситуаціях відсутні Експерієнцір та Агенс. Якщо ситуація залучає партиципанта, то він актуалізується як іменник у давальному відмінку, оскільки у відмінковій системі актуалізації тета-ролей Експерієнцір пов'язаний із дативом.

Такі висновки вченого зайвий раз підтверджують тезу про вплив на розвиток квазібесособових речень процесів формування поняття суб'єкта, як активного учасника певної дії. Як зазначалось вище, у XIII-XV ст. спостерігається значне скорочення квазібесособових речень, їх перехід у особові синтаксичні конструкції та поширення речень із займенником *it*. Наведемо приклад:

(9) Alisaandre seide þat it roon [vr. rone] ofte in þat place (Trev. Higd.(StJ-C H.1) 4.3). – Alexander said that it often rained in that place.

Деривація цього речення у термінах X-штрих теорії наступна:

Глибинна структура такого речення має наступний вигляд (Рис. 2):

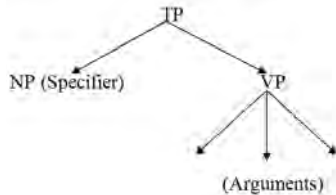

Рис.2 Структура квазібесособових речень у пізній середньоанглійський період.

Отже, вершиною цих речень, як і в сучасній англійській мові, є фінитна група (TP), яка є функціональною категорією. Як наслідок, із переходом до даної структури отримав підтвердження принцип обов'язковості підмета (EPP), характерний для сучасної англійської. Категорія суб'єкта-підмета сформувалась не тільки семантично, а й синтаксично.

Особливості розвитку середньоанглійського квазібесособового речення пов'язані із взаємодією двох сторін – семантичної (предикат і його аргументна структура, як відображення сітки тета-ролей) і структурної (функціональні категорії: фінитна група, EPP). Якщо в ранній середньоанглійський період переважала семантична сторона речення, тобто предикат із його аргументами, то всередині періоду з'явилась необхідність обов'язкової реалізації структурно-обумовлених компонентів висловлювання. Отже,

мовним чинником еволюції квазібезособового речення слід вважати процес формування функціональних категорій (перехід від VP до TP вершини). До позамовних факторів слід віднести, насамперед, процес формування у свідомості людини поняття суб'єкта, як активного учасника процесу дії. Саме ці фактори, на наш погляд, спричинили ті кардинальні зміни, що відбулися із квазібезособовими реченнями в середньоанглійській період. У своїх наступних дослідженнях плануємо висвітлити питання розвитку квазібезособових конструкцій у ранньоніованглійській мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гиро-Вебер М. Эволюция, так называемых, безличных конструкций в русском языке XX века / М. Гиро-Вебер // Русский язык: пересекая границы / под ред. И.Б. Шатуновского. – Дубна : Международный университет природы, общества и человека, 2001. – С. 66-78. – ISSN 0304-3487.
2. Захарова М. В. Безличные предложения в культурологическом аспекте / М. В. Захарова // Сопоставительная филология и полилингвизм. Сб. науч. трудов. – Казань : КГУ, 2003. – С.171-176. – ISBN 5-8353-0145-6.
3. Золотова Г. А. Понятие личности/безличности и его интерпретация / Г. А. Золотова // Russian Linguistics. – 2000. – № 24. – С. 103-115. – ISSN: 0304-3487.
4. Теория функциональной грамматики: Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность / неопределенность / под. ред. А. В. Бондарко. – СПб.: Наука, 1992. – 303 с. – ISBN 5-02-028058-5.
5. Теория функциональной грамматики: Персональность. Залоговость / под. ред. А. В. Бондарко. – СПб. : Наука, 1991. – 370 с. – ISBN 5-02-02800-6-2.
6. Allen C. L. Reconsidering the History of Like / C.L. Allen // Journal of Linguistics. – 1986. – # 22 – P. 375-409. – ISSN 0022-2267.
7. Chomsky N. Syntactic Structures / N. Chomsky. – Berlin : Mouton der Gruyter, 2002. – 117 p. – ISBN-13 978-3110172799.
8. Fisher O.C., van der Leek F. The Demise of the Old English Impersonal Construction / O. Fisher, F. van der Leek // Journal of Linguistics. – 1983. – # 19. – P. 337-368. – ISSN 0022-2267.
9. Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles / O. Jespersen. – L. : George Allen & Unwin LTD, 1954. – 528 p. – ASIN B001S14DTY.
10. Lightfoot D. W. Principles of Diachronic Syntax / D.W. Lightfoot. – Cambridge : Cambridge University Press, 1979. – 429 p. – ISBN 0521293502.
11. McCawley N.A. From OE/ME “Impersonal” to “Personal” Constructions: What is “Subjectless”? / N.A. McCawley // Papers from the Parasessions on Diachronic Syntax / Ed. B. Steever. – Chicago: Chicago Linguistic Society, 1976. – P. 192-204. – ASIN B007EUSZO2.
12. Neeleman A., Szendroi K. Radical Pro-Drop and the Morphology of Pronouns / A. Neeleman, K. Szendroi // Linguistic Inquiry. – 2006. – P. 671-714. – ISSN 0024-3892.
13. Osawa F. Missing Arguments in Earlier English Clause Structures / F. Osawa // UCL Working Papers in Linguistics. – 1996. – # 8. – P. 1-22.
14. Pocheptsov G. G. Quasi-Impersonal Verbs in Old and Middle English / G. G. Pocheptsov // Trends in Linguistics. Studies and Monographs 103. Studies in Middle English Linguistics / Ed. by J. Fisiak. – Berlin; N.-Y.: Mouton de Gruyter. – 1997. – P. 469-488. – ISBN-13: 978-0914203056.

15. Rizzi L. Null Objects in Italian and the Theory of PRO / L. Rizzi // Linguistic Inquiry. – 1986. – # 17. – P. 501-557. – ISSN 0024-3892.

16. Tripp R. The Psychology of Impersonal Constructions / R. Tripp // Glossa. – 1978. – # 12. – P. 177-187.

17.

Стаття надійшла до редакції 19.08.14

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ КВАЗИБЕЗЛИЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В СРЕДНЕАНГЛИЙСКИЙ ПЕРИОД

В статье освещены вопросы эволюции квазибезличного предложения в среднеанглийском языке, рассмотрены механизмы перехода безличных конструкций в личные, изучены с позиции теории управления и связывания языковые факторы, повлиявшие на замену квазибезличных синтаксических образований предложениями с эксплицитным субъектом.

Ключевые слова: квазибезличное предложение, теория управления и связывания, диахрония, синхронный срез, субъект.

PARTICULARS OF QUASI-IMPERSONAL SENTENCE EVOLUTION IN MIDDLE ENGLISH PERIOD

The article deals with the evolution of quasi-impersonal sentence in Middle English, investigating mechanisms of transition from impersonal to personal constructions. Based on Government and Binding theory it also studies language factors that influenced the replacement of quasi-impersonal syntactical structures by sentences with explicit subject.

Key words: quasi-impersonal sentence, Government and Binding theory, diachrony, synchronic layer, subject.

УДК 811.161.2'367

І. Компанієць, викладач кафедри англійської мови
Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, Харків

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДИКАТНОЇ ЛЕКСИКИ В РЕЧЕННЯХ ІЗ ВІДНОШЕННЯМ НОМІНАЦІЇ

У статті проаналізовано предикатні лексеми зі значенням іменування в реченнях із відношенням номінації. Виконане дослідження підтвердило вихідну гіпотезу про специфічність та різноманітність предикатних лексем, які структурують пропозицію, співвіднесену із ситуацією надання імені певному об'єкту дійсності. Визначено місце досліджуваної предикатної лексики серед семантичних типів предикатів.

Ключові слова: предикатні лексеми зі значенням іменування, семантичні типи предикатів, предикати мовлення, стиль мовлення, офіційно-ділова та наукова лексика.

Речення з відношенням номінації відображають ситуацію найменування мовцем реалій дійсності, наприклад: *Вдячні сучасники мерції прозвали Константина Великим, а*

© І. Компанієць, 2014